

DAUGAVPILS MUZIKĀLI DRAMATISKĀ TEĀTRA FONDA DOKUMENTU KOPUMS KĀ VĒSTURES LIECĪBAS *DAUGAVPILS MUSIC DRAMATIC THEATER FOUNDATION TOTALITY OF DOCUMENTS AS HISTORY TESTIMONIES*

Svetlana Kašerina

Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija, gedzjun@gmail.com, Rēzeknē, Latvija

Zinātniskais vadītājs: *Aleksandrs Ivanovs Dr.hist. viesprofesors*

Abstract. *A modern man has many opportunities to go into his own nation, country, cultural history, explore and study historical evidence in different areas. The theater in Latvia, in turn, is a serious cultural heritage that every inhabitant of Latvia can be proud of. The author will look at the Daugavpils Musical Drama Theater Foundation. The documents of the Daugavpils Musical Drama Theater provide evidence of a significant stage in Latvian history, which is of interest to the modern society.*

Keywords: *Daugavpils theater, foundation, history, theater.*

Daugavpils teātra vēsture sniedzas XIX gadsimta piecdesmitajos gados, kad 1856. gadā Dinaburgā (tagadējā Daugavpilī) tiek nodibināts Krievu dramatiskais teātris – pirmais krievu teātris Latvijā. Teātri nodibināja un uzturēja Daugavpils cietokšņa galvenais inženieris N. Hagelstroms - aizrautīgs teātra cienītājs.

Teātra repertuārā ir lugas latviešu, latgaliešu un krievu valodā (*Latvia Travel, 2019.*). Latvijas mērogā Daugavpils teātris nav liels, tomēr nozīmīgs. Autore ir iepazinusies ar Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra fonda Latvijas Nacionālā arhīva Daugavpils zonālajā valsts arhīvā pieejamiem dokumentiem, un darbs tapis pamatojoties uz šajos dokumentos atrodamo informāciju.

Raksta mērķis ir izpētīt ar Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra fonda dokumentus, izmantot tos pētnieciskā nolūkā.

Pētījuma uzdevumi: sniegt Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra vēstures apskatu, noteikt dokumentu arhīvisko vērtību un vēsturisko vērtību.

Pētījumā ir izmantotas vēsturiskā, pētnieciskā, samplinga metodes.

Pastāv daudz iemeslu kāpēc cilvēkiem vēsture šķiet interesanta un svarīga. Vēlme izprast vēsturi, saprast tās būtību kopš seniem laikiem cilvēkiem ir svarīgi. Vēsturiskās zināšanas sabiedrībai kopumā un arī katram cilvēkam atsevišķi nozīmē kognitīvo interešu apmierināšanu, iespēju analizēt pagātnes notikumus, salīdzināt faktus un prognozēt notikumu turpmāko attīstību. Vēstures izziņāšana maina arī cilvēku pasaules redzējumu. Pateicoties vēsturiskām zināšanām sabiedrībā veidojas izpratne ne tikai par pasauli kopumā, bet veidojas arī sapratne par personību. Tāpēc var teikt, ka veidojot cilvēku sapratni par sabiedrību, tās attīstības likumus, vēsturiskās zināšanas ir savas pašapziņas un identifikācijas nepieciešams elements. Mūsdienai cilvēkam ir daudz iespēju iedziļināties savas tautas, valsts, kultūras vēsturē, izziņāt un pētīt vēstures liecības dažādās jomās. Savukārt teātris Latvijā ir nopietns kultūras mantojums, ar kuru var lepoties ikviens Latvijas iedzīvotājs. Autore savā darbā izpētīs Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra fondu. Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra fonda dokumenti sniedz liecības par nozīmīgo Latvijas vēstures posmu, par kuru mūsdienai sabiedrībai ir interese.

Latvijas Nacionālā arhīva (turpmāk – LNA) Daugavpils Zonālajā Valsts arhīvā (turpmāk – DZVA) glabājas Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra dokumenti no 1944. gada līdz 2001. gadam. Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra fonds sastāv no pastāvīgi glabājamiem dokumentiem un ilgtermiņa glabājamiem dokumentiem. Fondā ir 750 lietas, no tām 285 pastāvīgi glabājamās lietas un 465 ilgstoši (personālsastāva) glabājamās lietas.

Kopumā visās lietās ietvertā dokumentācija ir noformēta attiecīgi glabāšanas prasībām. Katram dokumentam ir savs arhīva lietas nosaukums, tālāk seko informācija par dokumenta tapšanas periodu un veidu. Visas lietas iešūtas mapēs. Katram fondam arhīvā ir izveidota arī fonda lieta. Fonda lieta ir konkrēta fonda rašanos raksturojošu dokumentu kopums. Fonda lietas sākumā ir izvietota vēsturiskā izziņa, bet pēc tam seko arī pārējie dokumenti hronoloģiskā secībā. Fonda lieta sniedz diezgan daudz precīzas informācijas par pētāmā fonda īpatnībām, vēsturi un sastāvu.

Vēsturiskā izziņa ir pirmais dokuments fonda lietā, kurš sniedz daudz vērtīgas, koncentrētas, apkopotas informācijas par fonda un fondaža vēsturi. Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra fonda lietā vēsturiskā izziņa ir izveidota 1972. gadā. Vēsturiskās izziņas sastādītājs – Latvijas PSR Centrālā valsts Oktobra revolūcijas un sociālistiskās celtniecības arhīva Daugavpils filiāles jaunākā zinātniskā līdzstrādniece E. Filipecka. Izziņas lapu skaits – trīs, izziņas valoda – krievu, rakstīti mašīnrakstā. Izziņā ir apkopoti svarīgākie dati par teātra darbību: spilgtie notikumi, izmaiņas vadībā, nosaukumos, atrašanās vietā no 1944. gada līdz 1969. gadam. 2002. gadā ir izveidots vēsturiskās izziņas tulkojums un turpinājums. Šo izziņu veidoja teātra konsultante A. Znotiņa.

Izmantojot informāciju, kas ir apkopota vēsturiskā izziņā un izziņas turpinājumos, kā arī pētot Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra fonda lietas un dokumentus, izveidojas ieskats Daugavpils teātra vēsturē no padomju laikiem līdz mūsdienām.

Pirmajos pēckara gados situācija Daugavpilī bija sarežģīta. Tā bija viena no visvairāk izpostītajām Latvijas pilsētām. Daugavpilī bija sagrauti tilti pāri Daugavai, uzspridzināta elektrostacija un pilsētas ūdensvads. Sākās intensīvi drupu novākšanas un ēku atjaunošanas darbi. Pēckara laikos Daugavpilī izvērās lielu rūpnīcu celtniecība. Ar rūpnīcu būvi uzbūvēja dzīvojamās mājas un daudzi strādnieku atbrauca dzīvot uz Daugavpili no Krievijas un Baltkrievijas. No Z. Jakuba publicētajiem datiem izriet, ka 1944. gadā Daugavpilī dzīvoja 14832 cilvēki, 1946. gadā – 22587 (neskaitot garnizona karavīrus), bet 1956. gadā – 58500 iedzīvotāju: vairāk nekā pirms kara. Turpmākajos gados to skaits turpināja augt (*Якуб, 2002*). Migrācijas rezultātā krievu īpatsvars pilsētā trīskāršojās, līdz ar to latviešu īpatsvars Daugavpilī samazinājās vairāk nekā divas reizes. Tā notika lielas izmaiņas Daugavpils iedzīvotāju sastāvā. Krievu tautības teātra mākslas mīļotāji jau gandrīz pirmajos pēckara dienās sāka domāt par izrādēm un organizēt trupu. Pēc Otrā pasaules kara 1944. gadā darbu atsāka tikai Krievu drāmas teātris, jo lielākā daļa latviešu aktieru bija emigrācijā. LNA DZVA fondā Nr.122 glabājas Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra pase, kas apliecina teātra darbības sākumu 1944. gadā. Teātra pasē arī uzrādīts kopējais darbinieku skaits – 92 cilvēki. No kuriem mākslinieciskie vadītāji – 4, aktieri - 36, mākslinieciski un tehniskais personāls – 30 un 22 cilvēki strādāja administrācijā (*LNA DZVA, 122.f., 1.apr., 8.l., 1.lp.*).

1944. gadā bijušie krievu dramatisko kolektīvu dalībnieki jau sāka meklēt telpas. Dzelzceļnieku kluba telpas, kurās Latvijas brīvvalsts laikā izrādes bija spēlējuši krievu dramatisko pulciņu dalībnieki, nebija lietojamas, tās bija kļuvušas par dzelzceļa stacijas telpām. Arī Vienības nams tūlīt pēc kara nebija lietojams. 1944. gada novembrī jaundibinātā krievu teātra trupa savu pirmo izrādi – A. Ostrovska „Bez vainas vainīgie” spēlēja kinoteātra „Eden” telpās (*LNA DZVA, 122.f., 2.lp.*).

Ar laiku trupa nostabilizējās. 1945. gada 19. janvārī Daugavpils Krievu drāmas teātris sāka izrādes kādreizējā Vienības namā. Tas bija daļēji atjaunots, telpas bija aukstas. Kostīmu noliktavas nebija, iestudējumu tērpi glabājās pie režisora mājās. Taču aktieriem bija entuziasms un degsmes darboties teātrī. 1945. gadā tika iestudētas 84 izrādes (*LNA DZVA, 122.f., 1.apr., 4.l., 7.lp.*).

Pēckara laiki bija grūti. Vienības nams, kurā pēc kara darbu uzsāka Daugavpils Krievu drāmas teātris, kara laikā bija pamatīgi cietis. Nepietika telpu mēģinājumiem, aktieru ģērbtuvēm, kostīmu un dekorāciju noliktavām. Teātra darbinieki dzīvoja nabadzībā. Teātra

vadība mainījās bieži. LNA DZVA saglabājusies teātra direktora izmisuma pilna vēstule Latvijas PSR Ministru Padomes Mākslas lietu pārvaldes priekšniekam F. Rokpelnim. Tajā teikts, ka teātra finansiālie apstākļi ir ļoti slikti. Teātra direktors V. Vronskis lūdz palīdzību iedalīt līdzekļus teātrim un apsver varbūtību par pilnīgu teātra darbības pārtraukšanu: „Daugavpils Valsts krievu teātris eksistē gandrīz gadu. Sākot savu darbību bez jebkāda teātra īpašuma: kostīmiem, parūkām, rekvizītiem, dekorācijām un butaforiju, par nepilnu gadu, teātris ir iestudējis septiņas lugas. Ir skaidrs, ka noformēšanas iespējas trūkums pazemināja līdz minimumam to mākslas vērtību. Izrādes bija sagatavotas mājas veidā. Kostīmi vai nu daļēji bija nopirkti par spekulatīvam cenām tirgū, vai aizdoti no iedzīvotājiem. Tagad Daugavpils Krievu Valsts Teātrim ir problēma – eksistēt vai pārtraukt darbu. Lai radītu apstākļus eksistēt un augt teātrim ir vajadzīga steidzama palīdzība.” (Autores tulkojums S. Kašerina no krievu val.) (*LNA DZVA, 122.f., 1.apr., 3.l., 1.lp.*). Teātra direktors rakstīja vairākus lūgumus Latvijas PSR Ministru Padomes Mākslas lietu pārvaldes priekšniekam un neliela summa teātrim tika piešķirta un savu darbību tas nepārtrauca.

1947./1948. gada sezonā Daugavpils Valsts krievu drāmas teātris tika atzīts par labāko perifērijas teātri republikā. Teātris kļuva atpazīstams Rīgā un Latvijā. Sākot ar 1950. gadu galvaspilsētas skatītājiem Daugavpils drāmas teātris piedāvāja vairākas iestudējumus (*LNA DZVA, 122.f., 1.apr., 32.l., 47.lp.*).

Ar laiku mainījās ne tikai teātra aktieru sastāvs, repertuārs, vadība, bet bieži arī teātra nosaukumi. LNA DZVA fonda Nr.122 vēsturiskajā izziņā ir minēts, ka Daugavpils Valsts muzikāli dramatiskais teātris, kurā ietilpa latviešu, krievu trupas, orķestris, vokālisti, baletdejojāji, sāka veidoties 1958. gadā (dažos avotos 1959.gadā) (*LNA DZVA, 122.f., 2.lp.*). Teātra mākslinieciskais vadītājs bija O. Dunkers. Teātra repertuārā bija gan lugas, gan operas, gan operetes. Par teātra direktoru tika S. Broks, tajā laikā jau pazīstams Latgales kultūras darbinieks. Tagad viņa vārdā ir nosaukta Daugavpils mūzikas vidusskola. Viena no iespaidīgākajām palīdzības formām bija Kultūras ministrijas lēmums uz Daugavpils teātri sūtīt Valsts konservatorijas piektā kursa vokālistus un dramatisko aktieru fakultātes pēdējā kursa studentus, kuriem pēc Konservatorijas beigšanas būtu jāstrādā Daugavpils Valsts muzikāli dramatiskajā teātrī. Ar šo lēmumu var iepazīties LNA Daugavpils valsts zonālajā arhīvā (*LNA DZVA, 122.f., 1. apr., 85.l., 10.lp.*).

Sākums bija labs, bet vēlāk parādījās problēmas, finansiāli jautājumi. Nolūkā maksimāli ietaupīt valsts līdzekļus, mazināt zaudējumus un sakārtot teātra māksliniecisko sastāvu kultūras ministrs izdod pavēles. LNA DZVA ir saglabājusies viena no tāda veida ministra pavēlēm:

„I. Ar 1962. gada 1. augustu samazināt Daugavpils Valsts muzikāli dramatiskā teātra personālu par 32 vienībām un apstiprināt jaunu štatu sarakstu;

II. teātra direktoram Ozerovam noteikt:

- a) nodrošināt iestudējumus ar augstu idejiski māksliniecisko līmeni;
- b) nodrošināt ieņēmumu plāna izpildi, maksimāli noslogojot teātra māksliniecisko personālu un ekonomējot valsts līdzekļus;
- c) uzlabot skatītāju organizēšanas darbu” (*LNA DZVA, 122.f., 1.apr., 105.l., 2.lp.*).

1961. gadā teātra latviešu trupu pārcēla uz Valmieru (iespējams skatītāju trūkuma dēļ). Operas un operetes vairs neizrādīja. Bet 1962. gadā Muzikāli dramatisko teātri slēdz, jo vadība uzskata to par nerentablu (*LNA DZVA, 122.f., 2.lp.*).

20. gadsimta 80. un 90 gadu mijā sākās PSRS sabrukums. Un jau 1991. gadā 6. septembrī Latvijas neatkarību atzina PSRS (*Barkovska, Šteimans, 2005., 116.lpp.*). Latvija atkal kļuva par neatkarīgu demokrātisku republiku, kurā tika atjaunota ekonomiskā iekārta ar privātīpašuma tiesībām un tirgus attiecībām. 90. gadu beigās Daugavpils teātra atjaunošana tika uzskatīta par Latgales latviskošanas iespēju. 1988. gada 30. jūnijā tika pieņemts Ministru Padomes lēmums atjaunot Daugavpils muzikāli dramatisko teātri (*LNA DZVA, 122.f., 5.apr.,*

1.1., 1.-6.lp.). Grūts jautājums bija arī pats Daugavpils teātra nams. Bija nepieciešams remonts. Neskatoties uz grūtībām teātris sāka darboties un rādīt skatītājiem savas pirmās izrādes.

90. gadu sākumā par Daugavpils teātra lielajiem panākumiem jau sāka runāt un rakstīt. Daugavpils teātris iekaroja un sajūsmināja Rīgu. 1992. gads Daugavpils teātra jauno aktieru dzīvē bijis no viscerīgākajiem un optimistiskākajiem – notika diplomdarba izrāžu skate un pirmā aktieru kursa izlaidums (*LNA DZVA, 122.f., 5.apr., 34.l. 1.lp.*).

Par Daugavpils teātra krievu trupas dibināšanas gadu uzskatāms 1991. gads (*LNA DZVA, 122.f., 2.lp.*). Krievu trupā iekļāvās pieredzes bagāti aktieri no dažādiem bijušās Padomju Savienības un Latvijas teātriem. Teātra krievu trupas sastāvā jau no paša sākuma ieraugāmi arī daugavpilieši – V. Dupaks un V. Hramņikova. Interessants fakts par to laiku teātra dzīvē – Daugavpils teātra aktieru kursu ir beidzis V. Akimovs (*LNA DZVA, 122.f., 5.apr., 24.l. 1.lp.*). Aktieris tagad ir pazīstams un iemīļots, kā vairāku populāru krievu seriālu varonis, īpaši, kā kriminālists seriālā „Izmeklēšanas noslēpumi.”

1996. gadā režisors V. Maculēvičs kļuva par Daugavpils teātra māksliniecisko vadītāju un vienlaicīgi arī par direktoru, strādāja ar krievu trupas aktieriem (*LNA DZVA, 122.f., 2.lp.*). Tajā laikā teātra latviešu trupā bija palikusi viena aktrise (*LNA DZVA, 122.f., 5.apr., 62.l. 24.lp.*). Vislielākā problēma jaunajam teātra vadītājam bija latviešu trupas aktieru kursa organizēšana. Nepārtrauktu, regulāru darbību teātrī nodrošināja krievu trupas iestudējumi. Valentīna Maculēviča darbs Daugavpils teātrī sākumā bija cerību pilns. Bet vēlāk nevarēdams tikt galā ar daudzajiem pienākumiem, teātra direktors 2000.gadā atteicās no darba Daugavpils teātrī.

No 2001. gada Daugavpils teātri vadīja I.Laizāne. 2010. gada direktori nomainīja M. Brodovs, bet viņš nostrādāja pavisam maz. Daugavpils teātrim bija sarežģīti laiki, sakrājās parādi par nodokļiem un komunālajiem pakalpojumiem – teātrim draudēja maksātnespēja. 2011. gadā uzrakstot atlūgumu toreizējs direktors atvadījās ar Daugavpils teātri. Teātra mākslinieciskā vadītāja pienākumus apņēmis pildīt O. Šapošnikovs, kurš kopš 2011. gada februāra strādāja teātrī, kā režisors. Ar Kultūras ministrijas, Daugavpils pilsētas domes un teātra jaunās vadības lielām pūlēm tika izstrādāts teātra glābšanas plāns. Daugavpils teātra maksātnespēja pamazām bija novērsta. Teātra vadība sāka pielietot mūsdienīgus instrumentus, lai popularizēt teātri Daugavpilī – mārketingu un arī rakstīt projektus lai dabūtu papildus finansējumu. O. Šapošnikova vadībā teātra attīstības koncepcija ir mainījusies un teātris sāka strauji un nepārtraukti attīstīties un augt. Daugavpils teātrī vērojama mākslinieciska augšupeja un Latvijas teātru kopainā Daugavpils teātris ieņēma populāru, mākslinieciski nozīmīgu vietu.

Secinājumi

Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra fondā ietilpstošie dokumenti atspoguļo gan teātra darbību, gan attīstību, gan arī izmaiņas sabiedrībā un politisko situāciju. Rūpīgi izpētot fonda dokumentus var saprast, ka šā fonda dokumenti kļūst par sava laika notikumu atspulgu. Protams primāra nozīme ir glabājamo dokumentu administratīvajai vērtībai un pierādījuma vērtībai, kas ir pamats dokumentu ilgstošai un pastāvīgai glabāšanai arhīvos, bet šis darbs parāda un pierāda, ka teātra fonda dokumentiem ir arī vēsturiskā vērtība. Balstoties uz fonda dokumentiem, var izprast un uzrakstīt arī Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra vēstures lappuses.

Apkopojot šo rakstu, var secināt, ka Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra fonda dokumentiem ir administratīvā un pierādījuma vērtība, vēsturiska un arhīviska nozīme, tie sniedz liecības par nozīmīgo Latvijas vēstures posmu, par kuru mūsdienu sabiedrībai ir interese. Teātra arhīva fondā var atrast datus par teātra darbību, spilgtiem notikumiem, par izmaiņām vadībā, nosaukumos, atrašanās vietā. Dokumentu stāvoklis ir apmierinošs. Svarīgi, lai tiktu saglabāti valsts glabāšanā nenodotie teātra dokumenti (pēc 2001.gada līdz mūsdienām) ar arhīvisko vērtību.

Izmantotie avoti un literatūra

1. Barkovska, G., Šteimans, J., (2005) *Daugavpils vēstures lappuses*. Rēzekne: Latgales kultūras centra izdevniecība. 116 lpp.
2. Latvia Travel (2019). *Daugavpils teātris*. <https://www.latvia.travel/lv/apskates-vieta/daugavpils-teatris>, sk.20.04.2019.
3. Якуб, З. (2002). *Город Даугавпилс. Хронологический обзор 1275-2001*. Даугавпилс: А.К.А. 75 с.
4. LNA DZVA 122.f. 1.apr., 105.l. (*Kultūras ministra pavēle*), 1.lp.
5. LNA DZVA 122.f., 5.apr., 1.l. (*Lēmums par profesionālā muzikāli dramatiskā teātra darbību atjaunošanu Daugavpilī*), 1.-6.lp.
6. LNA DZVA, 122.f. (Daugavpils muzikāli dramatiskais teātris), 1.apr., 3.l. (*Daugavpils muzikāli dramatiskā teātra direktora vēstule Latvijas PSR Ministru Padomes Mākslas lietu pārvaldes priekšniekam Fricim Rokpelnim*), 1.lp.
7. LNA DZVA, 122.f. (*Vēsturiskā izziņa*), 2.lp.
8. LNA DZVA, 122.f., 1.apr., 32.l. (*Mēneša atskaites par teātra darbu*), 47.lp.
9. LNA DZVA, 122.f., 1.apr., 4.l. (*Dramatiskā teātra repertuāru plāni*), 7.lp.
10. LNA DZVA, 122.f., 1.apr., 8.l. (*Teātra pase*), 1.lp.
11. LNA DZVA, 122.f., 1.apr., 85.l. (*Kultūras ministrijas lēmumi*), 10.lp.
12. LNA DZVA, 122.f., 5.apr., 24.l. (*Štatu saraksti 1991. gadam*), 1.lp.
13. LNA DZVA, 122.f., 5.apr., 34.l. (*Mākslinieciskās padomes sēžu protokoli*), 1.lp.
14. LNA DZVA, 122.f., 5.apr., 62.l. (*Štatu saraksti 1996.gadam*), 24.lp.

Summary

The National Archives of Latvia's Daugavpils Zona State Archives store Daugavpils musical dramatic theater documents from 1944 to 2001. Using information gathered in historical cognition and cognitive follow-up, as well as studying the files and documents of the Daugavpils Musical Drama Theater, an insight into the history of Daugavpils theater from the Soviet times to the present day is emerging. The documents included in the Foundation reflect the activities of both the musical dramatic theater of Daugavpils and their development, as well as changes in society and power, political and social situation. By thoroughly examining the fund's documents, it can be understood that the documents of this fund become a reflection of their time events. Of course, the administrative value of the documents to be stored and the value of the evidence, which is the basis for the long-term and permanent storage of documents in the archives, is of primary importance, but it shows and demonstrates the historical value of the theater fund's documents. Based on the fund's documents, you can also understand and write Daugavpils's musical dramatic theater history pages, as they provide evidence of a significant period in Latvian history that is of interest to today's society. You can find information about theater performance, bright events, changes in management, titles, and location in the Theater Archive Foundation. Document status is satisfactory. It is important that documents that have not been deposited in public storage (after 2001 to the present day) are preserved with archival value.